ALAYA PIRAKANTANI (PYRACANTHA COCCINEA ROEM.) SHO‘R TUPROQLARDA QALAMCHADAN VA URUG‘DAN KO‘PAYTIRISH SAMARADORLIGI

Usmonova Gulmira Xusan qizi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23025174

Annotatsiya. Ushbu maqolada alaya pirakanta — Pyracantha coccinea Roem. turini sho‘r tuproqlarda qalamcha va urug‘ orqali ko‘paytirish imkoniyatlari hamda samaradorligi yoritilgan. Tadqiqotlar davomida qalamchalarning turli uzunliklari, ekish muddatlari, ildiz hosil qilish stimulyatorlaridan foydalanish va urug‘larni ekishdan oldingi tayyorlash usullarining nihol hosil bo‘lishiga ta’siri o‘rganildi. Kuzgi muddatda 8, 12 va 16 sm uzunlikdagi qalamchalar ildiz hosil qilmagan, suvda esa ildizsimon tuzilmalar hosil bo‘lsada, ular tuproq sharoitiga moslasha olmagan. Bahorgi qalamchalarga Kornevin va geteroauksin bilan ishlov berilganda umumiy ildiz otish ko‘rsatkichi 30 % ni tashkil etdi. Urug‘ tajribalarida esa 25 °C haroratda stratifikatsiyadan o‘tkazilgan urug‘larda 30 % unuvchanlik kuzatildi. Olingan natijalar P. coccinea ni ko‘paytirishda qalamchalarni bahorgi muddatda stimulyatorlar bilan ishlov berish hamda urug‘larni sovuq stratifikatsiyadan o‘tkazish muhim ekanligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: Pyracantha coccinea, alaya pirakanta, sho‘r tuproq, qalamcha, urug‘, stratifikatsiya, Kornevin, geteroauksin, ildiz otish, unuvchanlik.

KIRISH

Bugungi kunda sho‘rlangan tuproqlardan samarali foydalanish, ularga moslashgan o‘simlik turlarini tanlash va introduksiya qilish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biridir. Ayniqsa, manzarali butalardan sho‘rlangan hududlarda yashil to‘siqlar, ihota daraxtzorlari va ko‘kalamzorlashtirish tizimlarida foydalanish imkoniyatlarini o‘rganish dolzarb hisoblanadi.Alaya pirakanta (Pyracantha coccinea Roem.) doimiy yashil yoki yarim doimiy yashil, tikanli, manzarali buta bo‘lib, ko‘kalamzorlashtirishda foydalanish imkoniyatiga ega. Uning ko‘payish xususiyatlarini mahalliy tuproq-iqlim sharoitida o‘rganish ushbu turning amaliy ahamiyatini baholash imkonini beradi. Tadqiqotlar Mirzacho‘l hududining sho‘rlangan tuproq sharoitida olib borilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi P. coccinea ni qalamcha va urug‘ orqali ko‘paytirishning samarali usullarini aniqlashdan iborat.Tadqiqot obyekti sifatida Pyracantha coccinea Roem. o‘simligi olindi. Qalamcha orqali ko‘paytirish tajribalarida 8, 12 va 16 sm uzunlikdagi qalamchalardan foydalanildi. Kuzgi qalamchalar noyabr oyining II o‘n kunligida tayyorlandi. Qalamchalar tuproq, qum va organik o‘g‘itdan tashkil topgan substratlarga 3–4 sm chuqurlikda, 6–7 sm oraliqda issiqxona sharoitida ekildi va muntazam sug‘orib borildi.Bahorgi qalamchalar fevral oyining III o‘n kunligida tayyorlanib, Kornevin va geteroauksin preparatlari bilan 16 soat davomida ishlov berildi. Urug‘ orqali ko‘paytirish tajribalarida nazorat, skarifikatsiya va stratifikatsiya variantlari o‘rganildi. Laboratoriya sharoitida urug‘larning unuvchanligi 25 va 30 °C haroratlarda baholandi. Tajribalarda kuzgi qalamchalarning ildiz hosil qilishi kuzatilmadi. Qalamchalar suvga qo‘yilganda taxminan ikki haftadan keyin rizomalar hosil bo‘lgan, biroq hosil bo‘lgan ildizlar juda nozik va kuchsiz bo‘lganligi sababli tuproq sharoitiga ko‘chirilgandan keyin normal rivojlanmagan. Bahorgi qalamchalarda esa ildiz hosil bo‘lish jarayoni kuzgi qalamchalarga nisbatan ijobiy natija berdi. Kornevin va geteroauksin bilan ishlov berilgan qalamchalarning umumiy ildiz otish ko‘rsatkichi 16 sm qalamchalarda 30 % ni tashkil etdi. Tajriba natijalari qalamchalarning ildiz hosil qilishi nafaqat qalamcha uzunligiga, balki tayyorlash muddati va ildiz hosil qiluvchi

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

stimulyatorlardan foydalanishga ham bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Urug‘ orqali ko‘paytirish tajribalarida urug‘larning unuvchanligi past bo‘lishi qayd etildi. 25 °C haroratda nazorat va skarifikatsiya variantlarida unish kuzatilmagan, stratifikatsiya qilingan urug‘larda esa 30 % unuvchanlik qayd etilgan. 30 °C haroratda o‘rganilgan variantlarda ham unish kuzatilmagan. Olingan natijalar P. coccinea urug‘larini ekishdan oldin stratifikatsiyadan o‘tkazish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotda urug‘larning unishi uchun sovuq stratifikatsiya muhim omil sifatida qayd etilgan va kelgusida stratifikatsiya muddatini uzaytirish tavsiya etilgan.Tadqiqot natijalariga ko‘ra, P. coccinea ni ko‘paytirishda qalamcha va urug‘ usullarining samaradorligi tajriba sharoitiga kuchli bog‘liq bo‘ldi.Bahorgi qalamchalarda ildiz hosil bo‘lishining 30 % ga yetishi vegetativ ko‘paytirish usulining ma’lum darajada istiqbolli ekanligini ko‘rsatdi. Bunda Kornevin va geteroauksin bilan ishlov berish ijobiy natija bergan.Urug‘ orqali ko‘paytirishda esa stratifikatsiya asosiy omil bo‘ldi. 25 °C sharoitida stratifikatsiya qilingan urug‘larning 30 % i unib chiqdi. Nazorat va skarifikatsiya variantlarida esa unish qayd etilmadi.Shunday qilib, vegetativ ko‘paytirishda bahorgi qalamchalar + ildiz hosil qiluvchi stimulyatorlar, generativ ko‘paytirishda esa sovuq stratifikatsiya + mos harorat ma’lum darajada istiqbolli yondashuv sifatida baholanishi mumkin.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Pyracantha coccinea Roem. ni sho‘rlangan tuproqlarda ko‘paytirishda Kornevin va geteroauksin bilan ishlov berilgan bahorgi qalamchalarda 30 % ildiz otish hamda 25 °C haroratda stratifikatsiya qilingan urug‘larda 30 % unuvchanlik kuzatildi; mazkur usullarni qo‘llash ko‘paytirish uchun ma’lum darajada istiqbolli bo‘lib, biroq hosil bo‘lgan ko‘chatlarning keyingi moslashuvchanligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Eshonqulov B. O‘simliklar introduksiyasi va moslashuvi. – Toshkent, 2020.
2. Xolmurodov M. Urug‘shunoslik va ko‘chat yetishtrish asoslari. – Toshkent, 2018.
3. Dirr M.A., Heuser C.W. The Reference Manual of Woody Plant Propagation: From Seed to Tissue Culture. 2nd ed. – Portland, Oregon: Timber Press, 2006. – 424 p.
4. Hartmann H.T., Kester D.E., Davies F.T., Geneve R.L., Wilson S.B. Hartmann & Kester’s Plant Propagation: Principles and Practices. 9th ed. – Pearson, 2017.
5. Sharifi-Rad J., Song S., Ali A., Subbiah V., Taheri Y., Suleria H.A.R. LC-ESI-QTOF-MS/MS characterization of phenolic compounds from Pyracantha coccinea M.Roem. and their antioxidant capacity // Cellular and Molecular Biology. – 2021. – Vol. 67, No. 1. – P. 201–211.
6. Xalilova K.A. Pirakanta (Pyracantha coccinea Roem.) ko‘chatlarini jadal yetishtirish va uning plantatsiyasini barpo qilish // Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya. – 2025.

© 2026 Worldly Knowledge.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.